

volgut arcaisme de l'autor (pensant en l'època en què l'escena del martiri es desenrotlla), o perquè realment la tradició subsistia entre nosaltres, apareix en una forma que és generalment desusada en el segle XII, i més en el XIII.

Aquesta forma, per ella sola, podria induir a considerar el frontal anterior al XII si no hi hagués l'altre moble o llit que afecta la forma usual en aquest segle, i fins entrat el XIII. Louendre, en el seu recull, tan documentat i fidel (1), publica una sèrie de llits de finals del XII afectant aquesta disposició, extrets de les miniatures del manuscrit 1194 de la Biblioteca Nacional (Imperial a l'època del llibre), de París; i són molts altres els documents que podríem citar, si calgués.

Referent als seients, la cosa apareix més clara. Aquell on seu Urbà afecta una decoració d'arcuacions semblant a la que trobem en l'escambell on està asseguda l'esposa del vescomte de Poitiers en l'escena de prometatge de sa filla amb el comte de Rosselló, representada en una miniatura del *Llibre dels Feudes* (segle XII), i el seu tipus és l'usualment representat en les miniatures. Quant al seient d'Almachius, hi ha, en el tipus, o bé un volgut arcaisme (ja que la forma de monstres en els muntants del seient és de tradició molt vella), o un arcaisme latent en la realitat del temps, com ho prova la presència d'aquesta forma de monstres en els seients dels magistrats que ordenen martiris, en taules i pintures d'època molt avançada.

Racinet (2), en parlar de l'anomenat tron de Dagobert, que afecta semblant forma, diu: «Els reis francs tenien costum, així que havien pres el govern d'un reialme, d'asseure's sobre un tamboret d'estisora de tradició antiga, per rebre els homenatges.» I aquesta idea de l'antiguitat d'aquesta forma és possible que perdurés en aquesta època i fos una manera de caracteritzar el magistrat pagà.

Hem intentat la prova epigràfica, però ens ha estat impossible de fer-la. S'endevina, millor que no es llegeix, en el frontal (i encara per la coneixença que tenim del nom dels personatges), el nom de cada figura, posat al damunt d'ella.

Llegim: *S. Cecilia, Valerianus, Urbanus*; però les lletres, esborrades en part la majoria, i moltes per complet, no donen prou elements característics per a precisar; i, així, ens limitarem a dir que, les poques que es veuen, igualment poden datar-se al segle XII que al XIII.

Per l'estudi dels caràcters generals i d'estil, hem vist que el nostre frontal es situava entre els segles XII-XIII. Per l'estudi de la forma i representació del tema, hem vist que aquesta data se sostenia. Per l'estudi de la indumentària, finalment, hem pogut precisar més, acostant-nos a les darreries del segle XII o a principis del XIII. — J. F. i T.

Noves pintures murals

Diversos erudits han senyalat en aquests anys noves pintures murals escampades per tot Catalunya; elles han sigut objecte d'acurada reproducció per la Junta de Museus de Barcelona i seran després detingudament estudiades i editades per l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS; ens cenyirem ara a publicar-ne una breu notícia.

Buada. — Citem en primer lloc les pintures de l'esglesieta de Buada, la vella capella empordanesa pertanyent al grup muzaràbic que tanta analogia de disposició presenta amb l'església de Sant Martí de Fenollar, situada en la Catalunya de França. Han estat descrits els restes de policromia de la antiga església per l'arquitecte gironí D. Rafel Masó (3), l'estudi del qual resumirem i transcriurem en part.

Al bell mig de la volta, com és costum, hi ha el Pantocrator sentat sobre l'arc de set colors en actitud de beneir dintre la glòria atmetllada; en els carcanyols, entre aquesta i el rectangle en què està inscrita, hi havia els quatre animals sagrats.

En dues faixes contigües s'hi veuen dotze figures seient, nimbades. De les siluetes existents s'en desprèn clarament que estan seient, amb diverses actituds d'expectació. Se'ls distingeix perfectament a tots la túnica del mantell, i d'un s'arriba a veure que du un llibre a la mà. Els nimbes són alternativament grocs i vermells, com ho són les túniques i mantells, amb alternances també de color blau; els peus són uns blancs i altres grocs, i descansen respectivament sobre un fons del color groc i blanc. El fons, com és costum, és dividit en faixes de diversos colors.

(1) LOUENDRE: *Les Arts au Moyen âge et à la Renaissance*.

(2) Lloc citat.

(3) *Les Pintures murals de Buada*. Pàgina artística de *La Veu de Catalunya* del 10 d'octubre de 1919.

En altra faixa molt esborrada sembla veure-s'hi l'Anunciació i infantesa de Jesús.

Sant Sadurní d'Ossormort. — Pertany la decoració d'aquest temple a un grup que per sa iconografia s'aparta dels temes fins ara copiats i publicats, reduïts substancialment a la representació apocalíptica del Pantocrator presidint una teoria d'apòstols. D'ells es diferencia no sols per la composició iconogràfica sinó també per la tècnica. Té per àrea geogràfica en general la Plana de Vich i els seus voltants, i ompla els murs dels absis d'esglésies del segle XI, com la major part de les pintures fins ara descobertes.

Han sigut senyalades per Mn. Puigneró en la *Gazeta de Vich* (1), de qui extracto la descripció que segueix: «La superfície esfèrica de l'absis era coberta pel Pantocrator, de qual figura no queda més que un sector de curva de l'acostumada glòria en atmetlla i qualques trossos colorits en blanc, groc, vermell i negre. Sota hi havia una faixa de 1'80 metres d'altura arrencant del nivell inferior de la finestra fins al rasament de la volta. Més a sota venia una faixa amb passatges del Gènesi arrencant de 0'70 metres de terra i tenint una alçada de 1'58.

»Començant a descriure per la part de l'Evangeli, seguint un desenrotlle historial s'hi observa en primer terme al Creador insufflant a Adam, el qual apareix ja creat i en actitud adorant amb les mans juntes. Sobre aquest grup hi ha la inscripció següent, que en hermoses lletres romanes dona, com en els restants assumptes del plafó, notícia de ço representat per l'artista:

...AVIT DNS h°MINE DE
LIMO TERE
ET INSPIRA
VIT INFACIEM
EIVS

»Com que aquesta inscripció l'artista no pogué, per sa llargada, fer-la cabrer en la sanefa superior, a excepció de la primera ratlla, les demés van inscrites en el fons del plafó, allí on el moviment del grup dona espai lliure i llis.

»Apareix un grup: el Creador acompanyant per les espatlles a Adam cap al Paradís, llegint-se en la sanefa la següent inscripció:

VBI DNS MISIT ADAM IN PARADISO

»I seguint en un altre grup, el Creador mostra al primer Pare al Paradís terrenal, donant-li ordres de que es guardi d'abastar la fruita prohibida; donant la certesa del personatge la paraula ADAM, posades les lletres en sentit vertical, l'una sota l'altra, de dalt a baix. En eixa forma:

A
D
A
M

»Som al mitger de l'absis, i, seguint la direcció cap a l'Epístola, s'hi veu la serp entrosada a un arbre, portant entre dents la fruita prohibida, temptant als primers pares Adam i Eva, que en actitud d'abastarla apareixen desnusos, com en totes les figures d'aqueix compartiment inferior, llegint-se la inscripció:

VBI DIABOLVS TEMPTAVIT ADAM

»En l'última escena el Senyor crida a comptes als primers prevaricadors, els quals es presenten agenollats en actitud suplicant i amb les mans alçades, llegint-se trencada la titulació següent:

.....DNS AD ADAM.....

amb part d'una altra tot just apuntada: VBIE.»

(1) Any II, n.º 103 (15 de juny de 1915).

En l'esqueixada de la finestra s'hi veu un ornament formant rinxols i volutes, ornamentació tractada en color vermell. Aqueixa pintura apart s'agrupa amb les d'El Brull i amb el de Sant Martí ses Corts, esmentades en l'ANUARI de MCMIX-MCMX (1).

Barberà. — Altres pintures notabilíssimes han estat descobertes a l'església, també del segle XI, de Barberà, en el Vallès, per Mn. Manuel Trens, Director del Museu Arqueològic Diocesà de Barcelona, qui les ha publicades i descrites (2).

Tot l'absis i murs i voltes del transcepte d'aqueixa església romànica del primer període eren omplerts de pintures.

En la volta de l'absis major hi ha l'acostumada representació del Pantocrator amb els símbols dels evangelistes. El mur, com en la major part de les pintures de Catalunya, està dividit en tres faixes de 1'45 metres, qual camp es subdivideix en zones de color diferent, seguint la tradició de les miniatures dels manuscrits. La inferior representa una draperia: segueix una estreta sanefa de 0'17 metres en la que hi havia una inscripció. Damunt hi ha una gran faixa amb representacions de la vida de Jesús: els reis coronats amb corona carolíngia venint d'Herodes i anant a visitar a Jesús i l'entrada triomfal a Jerusalem. Una tira vermella separa aquesta faixa d'altra superior anàloga amb representacions també de la vida de Jesús: la visita a Santa Elisabet; el naixement; l'escena de les llevadores rentant al ner Jesús, que descriuen els evangelis apòcrifs, i l'aparició de l'àngel als pastors.

Sobre hi ha una faixa amb una llegenda de la que en resten sols fragments:

QUI REGNAT..... VBIQUE.....
 (Bet)HLEEM..... PASTORES BETHLEEM VENERVNT.....
 (Of)FERRE.....

Corona la faixa, junt al rasament de la volta, un meandre senzill anàleg al de les pintures de Pedret.

Precedeix a l'absis un arc triomfal molt destruït. S'hi veu a la clau una màscara de la que penja una decoració ondulant vegetal. A cada cantó s'hi veu un personatge assegut que és acompanyat d'inscripcions de les que resten sols fragments: FECI TABE (RNACULUM); HAIN..... En el pilar dret hi ha la representació del pecat d'Adam i Eva.

La volta del transcepte tenia en son centre també representació del Pantocrator acompanyat dels Vells de l'Apocalipsis; les pintures omplien tota la volta i pilans, mes són extraordinàriament destruïdes.

L'absis del costat de l'epístola està decorat amb representacions de la vida de Sant Pere i Sant Pau. En la volta esfèrica hi està representada una gran figura assentada, avui quasi perduda, al centre de dos arbres, amb una inscripció de la que es llegeix ISTE CE(LUM) (?) LVMINI SOLIS PETTRVS HIC; a mà esquerra, en el mur cilíndric, s'hi veu Sant Pere amb una gran clau amb dos altres personatges i una representació d'una mena de portal amb un grup de set figures, potser el poble oïnt la predicació de l'apòstol. A sota, dos personatges nimbats, caminant sobre ratlles ondulants, representant Jesús i Sant Pere caminant sobre el mar. A l'altre costat hi ha el martiri dels apòstols. L'absidiol del costat esquerre no està encara explorat.

Terrassa. — A Terrassa s'han descobert també interessants pintures en l'església de Santa Maria, la successora de la basílica d'Egara, de que s'ha tractat en altre lloc d'aquest volum, en una capella en forma absidal oberta en el fons del transcepte al costat de l'epístola.

Mideix l'absis 2'25 metres d'ample i 3'30 d'alt fins a la clau de l'arcada. La pintura va limitada per una faixa pintada en el pla del mur formada de cíclics enllaçats amb una estrella en el fons, terminant en la clau amb el tema conegut de dos àngels emportant-se una ànima al cel.

A l'esfera de la volta hi ha l'acostumada figura del Pantocrator dintre la glòria atmetllada sentat, apoiant sos peus en un coixí i col·locant amb ses mans un llibre sobre la testa de dos personatges, un habillat amb vestiments de bisbe i l'altre revestit de diaca.

Una llegenda, col·locada sobre la draperia del sòcol, explica clarament els dos personatges que rodegen al Creador, així com les escenes representades en el mur cilíndric de l'absidiol.

(1) Pàgines 714 i 715.

(2) *Les Pintures murals de Barberà, Vell i Nou*, MCMXX, vol. I, n.º IX, Barcelona, p. 318, i *Veu de Catalunya*, Barcelona (Pàgina artística del 17 de febrer de 1919).

De la llegenda trencada, un primer estudi ha permès desxifrar-ne el que segueix:

THOMAS BO.....

PL..... NUS SANCTA PLUS VALET ARTE SUA

(THO)M(AS) PRO XRO SPOLIARI NO(N) DUBITAVIT VIVIT CUM (CHRISTO)

(THO)MAS QUEM SEMPER AMAVIT

Es tracta, doncs, del martiri de Sant Tomàs Becket, arquebisbe de Canterbury, assassinat en la seva catedral el 29 de desembre de 1170.

La representació està dividida en tres moments: la primera, començant pel costat de l'evangeli, representa els assassins desenvainant el glavi i encarant-se a l'Arquebisbe martre, qui, acompanyat d'un diaca, Eduard Gruin, els escolta serè revestit de les insígnies episcopals.

La segona escena representa l'assassinat del Sant. Un dels assassins l'amenaça amb sa espasa, mentre altra l'ha colpit al coll tallant-li la testa. La testa, la mitra i el bàcul del prelat cauen en terra mentre son cos és sostingut per un diaca.

La tercera escena representa dos personatges col·locant al Sant amortallat sobre un llit riquíssim, mentre dos àngels porten l'ànima al cel.

Són de notar a primera vista el trajos diversos dels personatges.

L'Arquebisbe porta la mitra bicòrnia que s'usà al migdia de França i a Catalunya fins al començament del segle XIII. Està decorada amb una franja de brodat d'or i porpra horitzontal i dues verticals que van de els corns a la faixa horitzontal. Tal és l'ús en els segles XII i XIII (1). Les infules tenen serrell i franja brodada; la mitra té també serrell en sa part posterior. El prelat porta el pàli sobre la casulla.

Hi han representats dos tipus de bàculs, els dos en voluta, sobre una nou circular que corona un tronc de con invertit. Sembla que el material que's vol representar és l'ivori. En els dos la voluta termina en un cap de drac amb la boca badada. En un la voluta està ornada en son extradós de fulles. Es troba aqueix caràcter des del segle XII (2).

La casulla és ornada. Sota la casulla porta una túnica oberta pels costats, ornada de creus en una de les representacions.

Els cavallers vesteixen mitges cenyides: unes llises, altres decorades en hèlix, recordant les bandes ingleses. Les mitges són aguantades per tirants a la cintura. Al cos duen una cota amb mànega estreta, ajustada fins a la cintura i eixamplant-se després com faldilla, fins a genoll. El coll i els faldons són oberts per davant. Tal és la forma del començament del segle XIII (3). Cap d'ells porta la sobrecota de moda cap al 1220 (4). Es de notar en un dels assassins com la túnica es prolonga en penjolls fins als peus.

Tot sembla indicar doncs l'acabament del segle XII.

L'assassinat comès en 1170 commogué tot el món. En 1173 el papa Alexandre III el canonitzà. En 1186 se li dedicava un altar en la catedral de Barcelona. En 1196 sa devoció era popular com Sant Nicolau de Bari i Santa Maria de Puig o Santiago de Galícia, i els reis anomenaven la llunyana catedral anglesa entre els santuaris a que feien piadoses deixes.

A l'absis major de Santa Maria de Terrassa s'hi ha descobert també una decoració pictòrica amb caràcters marcadament gòtics molt malmesos, dels quals, però, és possible interpretar-ne alguns. Representen en conjunt escenes de la vida de la Verge.

A l'esfera de l'absis la presideix l'escena culminant de la coronació. Sota, en el mur vertical, es veu l'assumpció i la mort de la Verge.

Notem un orant o donador.

Sota la pintura gòtica s'en entreveuen altres més antigues (5).

Polinyà. — L'església de Polinyà, del segle XI, està adossada a l'església parroquial i avui serveix per a escola, havent-se trobat les pintures que anem a descriure al verificar-se les obres necessàries per a adaptar-la al nou servei d'ensenyança. Les pintures són molt destruïdes, però

(1) ENLARD: *Manuel d'Archéologie française. La costume* (p. 377).

(2) ENLARD: Obra citada (p. 361).

(3) ENLARD: Obra citada (p. 43).

(4) ENLARD: Obra citada (p. 45).

(5) Les pintures de Terrassa han estat estudiades per en Soler i Palet a *La Vanguardia* (fulles artístiques de setembre 1917) i en la revista *Museum* (vol. V, pp. 295 i seg.). Va publicar un article més complet al *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya* (febrer-mars, 1919). Vegi's també un estudi de Mn. Gudiol a *La Veu de Catalunya* (29 octubre 1917).

es pot averiguar quelcom de sa composició iconogràfica. En el centre del mur de l'absis s'obra una finestra surmontada d'un cercle en el que es veuen restes d'una creu que divideix la composició en dues parts, les dues omplertes d'escenes de la vida de la Verge i de Jesús: al costat de l'Evangeli, l'Anunciació i la Visitació, i al costat de l'Epístola, la Nativitat i l'anunciació als pastors.

El primer tram de la nau conserva també pintures; en la volta es veuen els restes d'una glòria en qual centre devia haver-hi el trono de Déu que descriu l'Apocalipsi, tenint als costats dos dels animals sagrats, el bou i l'àguila, sostenint els grossos volums. Entre ells hi ha tres construccions de punxaguda coberta terminada d'una creu, que són potser la representació gràfica de part de les esglésies d'Àsia a què es refereix Sant Joan.

Sota en el mur, en una ampla faixa, s'hi desenrotlla una nova escena apocalíptica. Al fons hi ha clarament els set candelers d'or amb set ciris cònics, ciris buits encara usuals al centre de França a Poitiers, que representen les set esglésies de l'Àsia. Es nota una inscripció vertical en que pot llegir-se *Septem Candelabra*. En mig hi ha l'anyell «que tenia set corns i set ulls, que són els set esperits de Déu enviats per tota la terra», amb el llibre dels set segells, en el qual es llegeix:

AGNVS DEI
IPSIVO
VTVS
PRO SALV

que sembla poder interpretar-se *Agnus Dei qui est immolatus pro salute*.

A un costat i altre hi ha un cavaller alat i nimbat vestit amb capa aguantada a l'espatlla dreta; pengen de cada braç sengles estoles; amb una mà porta la brida del cavall i amb l'altra una balança. A l'altre costat, un cavaller, alat també, sobre un corcer esbanyat empunya una llança i abat uns homes.

Les escenes recorden el capítol VI de l'Apocalipsi amb els cavalls de colors diversos que fan sa aparició al trencar-se els segells del sagrat llibre, un amb la balança i l'altre armat, o amb la mort prompta a matar per la fam, per l'espasa i per les feres.

Una faixa decorativa omplerta per un meandre separa les fantàstiques escenes del llibre de Sant Joan de Patmos de les en què és continuada la història de Jesu-Crist.

Desgraciadament, després dels passatges conservats en l'absis, ha restat sols una escena de la Passió probablement la presentació de Jesús davant Pilat sentat en son tribunal.

L'arc toral és ornat d'una planta ondulant amb les flors d'iris característiques de l'art romànic, i sos pilars ho eren amb representacions de grans imatges de sants de les que una sola ens ha estat conservada, representant un sant bisbe amb sa capa ornada del pali i la mà dreta en actitud de benedir.

Altres pintures. — Citem encara la representació del Pantocrator, que resta en un dels absis laterals de Marcevol, al Rosselló, les que decoren l'arcada de Sant Cugat del Vallès, trobades al fer obres en el campanar, i les de caràcter gòtic senyalades a Casserres per Mn. Serra Vilaró.

Conclusió. — Notem un cert ordre en l'aparició dels temes iconogràfics en la pintura. Tenim un grup inspirat en la visió apocalíptica del cel: els Vells que acompanyen a l'Etern, tal com Sant Martí de Fenollar, que sembla en part reproduir-se a Buada. En un segon grup, que es presenta sempre, en esglésies del segle XI o començament del XII, hi ha representació apocalíptica del cel amb el Pantocrator i els símbols dels Evangelistes, acompanyat de les figures dels arcàngels. En un tercer grup hi fan sa aparició les escenes del Gènesi i de la infància de Jesús. Venen més tard, en pintures que semblen del segle XII o de cap al començament del XIII, les vides dels sants.

Una progressió anàloga es veu en la història de la nostra escultura. — J. P. i C.

Copó esmaltat del Rin (segle XIII)

Una de les més notables adquisicions del Museu, durant aquest període, ha estat el copó esmaltat que reproduïm aquí, ingressat a les col·leccions de la ciutat l'any 1918.

La importància d'aquest exemplar d'orfebreria, veritablement extraordinària, augmenta si es té en compte que els seus caràcters permeten afiliar-lo a les escoles d'esmalteria nòrdica; cas isolat,